

A vereckei emlékmű már az összmagyarság lelkében él, onnan pedig semmilyen eszközzel nem lehet kiirtani

*„Mi megláttuk az örök lényegét –
Országokat lehet szétdarabolni:
Nem lehet legyilkolni lelkeket!”*

(Reményik Sándor: Mi a magyar?)

Matl Péter szobrászművész a magyarlakta területek közül talán a legkiszolgáltatottabb, legmegalázottabb helyről, Kárpátaljáról érkezett kö-zénk. Onnan, ahol háború dúl, fiatalokat soroznak be katonának, hogy a nagyhatalmak, oligarchák érdekeiért harcoljanak, adják az életüket. A ma-gyarok – közöttük Matl Péter is – egy végtelenül kiszolgáltatott kisebbséghez tartoznak, de Péter felesége szintén kisebbségi, örmény származá-sú ukrán állampolgár, az orosz Nemzeti Szín-házban játszott Munkácson, fiatalon, a szovjet időkben találtak egymásra. Sziránsz a magyar kultúrát, hagyományokat éppúgy őrzi, mint az ör-ményt. Két, ma már felnőtt fiuknak, Árpádnak és Szilárdnak gyerekkorukban az édesanyjuk ma-gyarul énekelt, esténként magyarul mesélt. Azért a tudata ma is örmény – teszi hozzá a Magyar Örökség díjas szobrász. Matl Péter pedagógus-családban született Munkácson, szülei tanárok és művészek voltak, de a fiú nem csak tőlük örökölhette tehetségét, hiszen a felmenői közt ott van a nagybányai festőiskola egyik alapítója, Kubinyi Sándor festőművész is.

A legkeményebb börtön idegen uralom alatt élni a szülőföldön. A Kárpátalján élők feje fölött to-logatták legtöbbször a térképet ide-oda az elmúlt évszázadban. Hiszen Kárpátalja Trianon után a mesterségesen kreált Csehszlovákiához tartozott, a '38-as bécsi döntést követően egy kis időre ismét Magyarországé lett, majd a háború után a Szov-jetunió, ma Ukrajna felségterülete. Emlékezzünk a

Szolyváról elhurcolt német és magyar emberekre, a megtizedelt férfiakra, a málenkij robotra. Itt áll őrt a strázsán a szobrász, aki leghíresebb alkotása-ival szakrális erőtereket, nemzeti zarándokhelye-ket teremtett: a vereckei Honfoglalási emlékmű, az ópusztaszeri Magyar Nemzeti Összetartozás em-lékműve és a sátoraljaújhelyi kálvárián a hatalmas Turul-emlékmű látogatók ezreit vonzza.

Matl Pétert a magyar sors szobrászának tart-ják, de nemcsak a vérzivataros időket, a sok harcot, hányattatást jeleníti meg alkotásaiban, hanem a magyar virtust, az élni akarást, a ma-gyarság testi-lelki erejét, keresztény hitét, hősi-ességét, reményét, megmaradásunk törvényét. Munkácson él, személyiségét a fenséges vár lát-ványa is edzi, amely évszázadokon keresztül da-colt az idegen ostromlókkal. Annak idején, 1896. július 19-én a millennium tiszteletére 24 méter magas emlékoszlopot állítottak a fellegrvár Haj-dú-bástyáján, tetején a magyarság jelképével, egy hatalmas turulmadárral. Trianon után idegen kezek szétrombolták, de azóta újra áll, és a ki-terjesztett szárnyú madár kitartóan néz Verecke felé, oda, ahol Matl Péter alkotása: a Honfoglalá-si emlékmű uralja a tájat.

A Magyarok Világszövetsége 1995-ben a honfoglalás millecentenáriuma-ra készülve pályá-zatot írt ki egy vereckei emlékmű elkészítésére. Nem is oly messze a mostanitól, a 841 méteres ponton állt már egy, de azt 1950-ben a szovjet diktatúra lerombolta.

Matl Péter Perjés Klárával a vereckei emlékműnél

A Kárpátok fővonulatára, a Vereckei-hágóra, a történelmi Magyarország határára – ahol Lengyelország és Kárpátalja érintkezik – álmodta meg emlékművét a szobrász. Oda, ahova már gyerekkorában az édesapja fölvitte, magyarázta neki a hegyeken átívelő történelmet, ahol rálátással a Beszkidek vonulatára – és amit a hely kiválasztásánál még a szobrász sem tudott, egy

erőteljes Szent György-vonal keresztpontjában áll ez a kelet–nyugati kapu.

1996-ban kezdett el dolgozni az emlékművön, de a politikai atrocitások, a meg nem értés miatt csak 12 évvel később, 2008-ban avathatták föl. Minden magyarnak és minden közép-európai népnek is szóló szimbólummal. Csillagkaput alkotott, azt az ősi jelképet keltette életre, amely ott

A vereckei emlékmű előtt zarándokok vonulása, rálátással a Beszkidekre

van a gyökereinkben, honfoglaló eleink jelképeiben, szötteseinkben és fafaragásainkban, s így mintegy magához vonzza erre a kultikus helyre őseink erejét, a magyarság évszázadokon átívelő kitartását. Ezért zarándokol annyi magyar oda, de más népek is jönnek feltöltődni! A csillag másik fele – képzeletünk szerint – a föld mélyébe tart, mert kitéphetetlenül kapaszkodik múltunkba. Matl Péter tudja, hogy az anyagi világ szorításában élve nem a pénz, hanem a nemzettudat fog megtartani bennünket.

A csillag vagy napkapu hét hatalmas kötömből áll, jelképezve a hét honfoglaló törzset. A kapu alatt, középen egy fekete gránittömbből készült oltárkő, rajta a kereszttel, hiszen honfoglaló őseink sem jártak messze a kereszténységtől (népvándorlás korabeli ázsiai ősmagyar sírokban találtak kereszteteket), de szimbolizálhatja azt is, hogy a Nyugat ellenében mi igenis valljuk a keresztény kultúrában való meggyökeresést itt, Európában. Nem engedjük lerombolni templomainkat, és hazugnak tartunk minden olyan művészi

megnyilvánulást, amely nem ebből indul ki. „Hit nélkül nem lehet alkotni” – vallja Matl Péter. Szomorú, de az emlékművet folyamatosan rongálják, piros festékkel öntik le elvakult szélsőségesek, ukrán nacionalisták, teszik ezt annak ellenére, hogy Verecke neve ukránul alsó kaput jelent, tehát valóban kapu ez Kelet és Nyugat között. Mégis, hol festékkel öntik le, hol csákánnyal esnek neki, ám az alkotó azt mondja: fájó és megalázó, mert ő békét tervezett az emlékműbe, de nem kell félnünk, ez az emlékmű már az összmagyarság lelkében él, onnan pedig semmilyen eszközzel nem lehet kiirtani.

Ezen a húsvéton, mint máskor is, kaptam tőle egy ünnepi köszöntést, amelyben arról is beszámolt, hogy most, az orosz–ukrán háború idején kell csak igazán hinni a feltámadásban. Azt sohasem gondolta volna, hogy egyszer az ő otthonukban talál majd menedéket három ukrán család. Júliusban már hat családot láttak el a harcok területéről menekülőkhöz, de volt, hogy húszan is megfordultak náluk a házban. Szinte dolgozni

A felgyújtott emlékmű 2014-ben – Nem ez volt az első eset. 2008-ban a magyar állam újjáépíttette, miután folyamatosan rongálták az ukrán ultranacionalisták

sincs ideje, de a szobrász nem bosszulja meg az ártatlanokon a sok atrocitást, az emlékműrombolást, nem gyűlölködik, befogadja, vendégül látja a rászorultakat. A magyar már csak ilyen!

Hiszem, hogy Matl Pétert az Isten küldte erre a pályára, előtte egy kicsit próbára téve türelmét. A KGB sokat járt náluk gyerekkorában, nem is vették fel szobrásznak, dacból jelesre végzett az Ungvári Képzőművészeti Szakközépiskola kerámiaművészeti szakán. A katonaságnál aztán egy hetykén odavetett mondat megváltoztatta addigi életét – a kérdésre, hogy mivel foglalkozik, azt felelte, szobrász. Ezután akasztották a hóhért, naponta kellett faragnia az ajándéktárgyakat kegyelmeseknek. Miután leszerelt, ki is tanulta a mesterséget. Első alkotásaként egy kősziklát faragott meg, amelyet a hegyoldalból hasított ki az ingoványos erdőben. A *Patakából ivó madár* címet adta neki, de ezt a tömböt onnan lehetetlen volt elszállítani, így aztán lassan bekebelezte az erdő, megette az idő vasfoga. Mégsem volt hiábavaló ez a munka, a szobrászat megregulázta türelmetlen természetét, rendre okította, és külső-belső tartást adott neki. Csak tiszta forrásból akart meríteni, mint az eltűnt mű madara, a lemergi és kijevei könyvtárakban, múzeumokban kutatta a magyar kultúra formái gyökereit, hogy beépíthesse munkáiba. Mint a népmesei legkisebb fiú, tizenhat forinttal a zsebében indult el az első magyarországi alkotótáborba, amelyre a '90-es évek elején kapott meghívást. Később már bejárhatta a világot is, meghívást kapott Franciaországba, Dániába, Svájcba, Ausztriába, Csehországba, Németországba, Japánba és Brazíliába... És Matl Péter rendre ott is hagyja a bejárt tájakon keze nyomát, magyarságáról és hitéről téve tanúbizonyságot.

Köztéri szobrokat, díszkutatokat, oltárokat készít, kővel, márvánnyal, bronzal és fával is dolgozik. Minden ízében közösségi ember, így műveit köztérre vagy funkcionális helyekre szánja. Szeret repülni, szárnyalni és álmodni, talán azért is alkot annyi szépséges madarat kutakra, oltárookra, szobrokra, még síremlékre is. Édesanyja sírjára is egy galambot faragott, édesanyjára, aki soha nem tudott beletörődni, hogy akaratára ellenére egyik napról a másikra átrakták a Szovjetunióba. Náluk odahaza akkor is szent dolog volt a Magyar Korona és a Himnusz! Ki tudja számontartani, hány szobrot faragott már a

családról? Az egyik Család című ott áll a bereg-szászi kórház kertjében, ágain a szülők mellett a sok gyermek. A madarak szárnyai az anyalokéra emlékeztetnek. Küldött már angyalt Kijevbe, de Brazíliába is... Nekem a legszebb mind közül, sima és letisztult formájában, a fából faragott Mihály arkangyal a munkácsi várban. Ő a mennyei hadak vezére. Legyőzi a gonoszt, akaratereje hatalmas, Isten iránti hűsége megingathatatlan. Vajon hányan fohászkodnak hozzá ma is XIII. Leó pápa imájával? „Szent Mihály arkangyal védelmezz minket a küzdelemben, a sátán gonosz kísértései ellen légy oltalmunk, esedezve kérjük: »Parancsoljon neki az Isten!« Te pedig, mennyei seregek vezére, a sátánt és a többi gonosz szellemet, akik a lelkek vesztére körüljárnak a világban, Isten erejével taszítsd vissza a kárhozat helyére! A mi urunk, Jézus Krisztus által, Amen.” De nem is olyan régen Matl Péter alkotott egy másik Mihály arkangyalt Szobráncra is, ez az angyal megküzd az ördöggel, aki ellopta az időnket. Nincs időnk a családunkra, gyermekeinkre, barátainkra, csak loholunk, kergetjük az időt, és elveszítjük a legfontosabbakat, magunkra maradunk, s végül már sehová sem tartozunk. De Mihály megküzd az arctalan, időrabló Luciferrel, és ez reményt ad, hogy lesz majd időnk nekünk is mesélni gyermekeinknek, unokáinknak hazáról, országról, népünkről, a magyarok bejöveteleiről, ahogy azt szüleink, nagyszüleink tették. Megmintázta őseinket, hőseinket. A legbátrabb magyar asszonynak, Zrínyi Ilonának és fiának, a fiatal II. Rákóczi Ferencnek is emléket állított Munkács várában, a fellegvár Lorántffy-bástyáján. Szobrokat alkotott a Magyarok Nagyasszonya, Szűz Mária tiszteletére, corpusai, keresztjei díszítik az ukrán és magyar templomokat. Megformázta Szent Lászlót, Julianus barátot, Szent Istvánt, emlékművet állított a Gulagra elhurcoltaknak. A felsoroltak csak töredéke annak, amit alkotott.

Matl Péter – hála Istennek – többször kiállított már Magyarországon is. A nézők láthatták, hogy kispasztikáinak valami különös bája van. Megjelenik bennük a játékosság, a humor, sőt a gúny is. Így ábrázolja a szülőföldjén változó államok hivatalnokait, a csinovnyikokat, bürokratákat, a talpnyalókat, a suttogókat, az emberkigyókat.

Ám témaválasztását alapvetően magyarsága és hite határozza meg. Ezért talált rá az a felkérés is, hogy alkossa meg az ópusztaszeri emlékművet.

És van még egy különös kötődése ehhez: munkácsi házukban hajdan Lehoczki Tivadar helytörténész élt, aki Feszty Árpádot Jókai Mór barátjaként fogadta, megmutatta neki azokat a honfoglalás kori helyszíneket, amelyeket később Feszty megfestett a körképen. Így vezetett a kárpátaljai művész Isten által kijelölt útja Vereckétől Ópusztaszerig, a magyarok hazára találásának egyik pontjától a másikig, a bejövettől az első országgyűlésig. Átrepült a turulmadár Vereckéről Munkács érintésével az ópusztaszeri történelmi emlékparkba.

A Magyar Nemzeti Összetartozás emlékműve egy kitért szárnyú, hatalmas, bronz turulmadár, karddal a karmai között, egy faragott mészkő oszlop tetején. Az oszlop maga egy pásztorbotra emlékeztető körszobor, indás, a honfoglalás kori palmettás motívumokkal, mintha sokan, nagyon sokan kapaszkodnánk össze, a magyar népi díszítőművészet növénymintájának bimbóiban pedig a 64 történelmi vármegye bronzból öntött címere. Ősi erő van ebben az emlékműben: Emese álma mindannyiunk álma, a megjelent madár – időben évezredek át – térben, határokon át

köt össze bennünket, s addig lesz hazánk, addig él a nemzet, míg emlékezünk az álmra! Ezt fogalmazta meg helyettünk a szobrászművész, és ezzel megújította vérszerződésünket. Aki még nem járt ott, el kell, hogy induljon Ópusztaszerre.

Sátoraljaújhelyen a Centenárium Turul-emlékművet 2020-ban, az összetartozás napján avatták fel. A Szár-hegyen 1936-ban kezdték kiépíteni a Magyar Kálvária stációit, műemlékegyüttesét közadakozásból. Természetes, hogy most a monumentális Turul is közadakozásból született, a Patrónus Alapítvány kezdeményezésére és felkérésére a szobrász fiaival, Árpáddal és Szilárddal együtt dolgozott a 896 cm magas emlékművön.

Az építési technikája hasonló a vereckei emlékművéhez, egy vasbeton magra építette lapos terméskövekből, andezitből, ívesen építette be, így olyan, mintha a szent madár mozogna, megmozdulna, hatalmas kitért szárnyaival örökös felettünk, védi a tőle származottakat. Így válnak a technikai megoldások érzelmi hatásokká. Az ember nem tud szabadulni a látványtól, amely megfog, és nem ereszt. Matl Péter szobrász nem csupán a történelmi tényeket, de a magyar népi szimbólumokat is láttatni akarta, ezért a fölfelé kitért szárnyak a tulipánt idézik, a béke angyalát, de a magyarok Boldogasszonyát is, akihez oly sokszor imádkozunk segítségért és a békéért.

A trianoni békediktátum Sátoraljaújhelyt kettévágta, ezért az emlékművet úgy tájolták, hogy az elszakított nemzetrészekre is ráláthassunk, Orbán Viktor miniszterelnök nagy ívű avatási beszédében erről is szólt: „Innen messzire látni. Jobbra Kassa, arra Szatmárnémeti, mögöttünk Munkács. Ha nem a szemünkkel nézünk, hanem a szívünkkel, akkor messzebbre is elláthatunk.” Mert innen nemcsak azt láthatjuk szomszédainkban, ami elválaszt bennünket, hanem azt is, ami összeköt. Azt hiszem, ezért alkotta Matl Péter a monumentális emlékművét, hiszen ezzel sem a gyűlöletről, hanem a szeretetről beszél, így alkot a Centenárium Turul hármassá egységet a vereckei Honfoglalási emlékművel és az ópusztaszeri Magyar Nemzeti Összetartozás emlékművével.

A szintén elismert szobrász, Rieger Tibor szerint, ha Matl Péter „csak” ezt a három eget ostromló művét alkotta volna meg, már akkor is megtette volna azt, amire az Isten ideküldte közénk. Legújabb albumában, amely a Pro Minoritate Alapít-

A szobrász építőmester, Matl Péter

vány gondozásában jelent meg, azt vallja, térben és időben szeretne nyomot hagyni ittlétéről. De a szerény művész még mindig hozzá tud tenni ehhez. Elsősorban szobrász, de soha nem hagyta abba a festészetet, a rajzolást. Drámai pasztell-sorozatban örökíti meg a Gulagra elhurcoltakat, és – ahogy Németh Zsolt fogalmaz – a félholtak és angyalok földjét, Kárpátalját. Alkotómunkája mellett páratlan művészetszervező! 2014-ben megalapította a Pro Arte – Munkács művészeti civil szervezetet, amely az ott élők megmaradásáért dolgozik, szobrásztáborokat, művésztelepet szervez már 2014 óta, ahogy a hírekből tudom, az idén ukrán művészeket hívott össze, az ő munkáikat mutatták be egy kiállításon.

Tavaly ősszel a Budapesten megtartott 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszushoz kapcsolódóan Nagyszőlősen (Kárpátalja), a helyi plébániatemplom kertjében felavatták Matl Péter Nagyboldogasszony-szobrát. A három méter magas alkotás carrarai márványból készült, a hófehérbe, angyalok színébe öltözött Szűz Mária mintha egyenesen a mennyből szállt volna le közénk, megérezvén, hogy most még a szokásosnál is nagyobb szükségünk lesz az oltalmára.

A művész az orosz–ukrán háború alatt is alkot. Olekszandr Hvaszta, a szolyvai görögkatolikus egyházközség parochusa 2019-ben ismerkedett meg Királyszálláson, a szobrásztáborban Matl Péterrel és munkásságával. Őt kérte fel templomuk kőből megálmodott ikonosztáznak megalkotására. A munka három éve tartott, és csak 2022 tavaszán fejeződött be. Csak a terv fél évig készült, teljesen egyedi, hiszen Péter tervezte, bizánci stílusban. A kőből faragott ikonosztázt üvegmozaikok ékesítik, Jézus Krisztust, Szűz Máriát és Szent Jánost örökítik meg (Vaszil Hanics ungvári képzőművész munkái). Maga az ikonosztáz kőfaragványa kézi munka, gép nélkül készült, ahogy az öreg mesterek faragtak régen. A végigvonuló szőlőinda faragásában Árpád fia segített a mesternek. Ami igazán bravúros, az a kapu fölötti boltív elkészítése, ebbe egy acéldom lett beépítve, és ezt a két oldalsó betonfalhoz kötötték. Ez év április 22-én küldött a mester, Matl Péter nekem egy üzenetet, amely így szól: „Tegnap befejeztem a szolyvai kőikonosztázion felállítását. Amikor délután az utolsó elemet, a keresztet felillesztettem, a nap utolsó

sugara is bevilágított a templom ablakán, pont az utoljára felragasztott keresztet és az alatta lévő Jézus-portrét világította meg arany színnel...”

Matl Péter szobrászművész a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának és az Ukrán Nemzeti Képzőművészeti Szövetségnek is tagja, a Pro Arte – Munkács civil szervezet elnöke.

Többek között a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje, a Kárpátaljai Magyar Nívódíj, a Magyar Művészetért díj, M. S. mester díj, Szervátiusz Jenő-díj, a Magyar Örökség díj és a Magyar Művészeti Akadémia Nagydíja elismerésekben részesült, és ebben az évben, a kárpátaljaiak közül elsőként, megkapta a Munkácsy Mihály-díjat. Ezek az elismerések is felhívják a figyelmet a Kárpát-medencében élő és alkotó, határon túli magyar művészekre. Matl Péter ott van a legnagyobbak között, az összetartozás, a megmaradás, a nemzeti megújulás és a béke nagykövete Közép-Európában.

Budapest, 2022. 07. 19.

A Centenáriumi Turul-emlékmű (háttulnézetből)